

VERTIMAS / TRANSLATION

Teorinės vertimo paradigmos raida ir dabartis

Aurelija Leonavičienė

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.22.3279>

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama teorinės vertimo paradigmos raida, kokybiniai ir kiekybiniai vertimo mokslo pokyčiai nuo pat jo atsiradimo iki mūsų dienų. Vertimo mokslo ir metodologijos raidą leidžia pastebėti pagrindinių vertimo teorijos sąvokų turinio analizė, sąvokų dinamika, atspindinti reprezentatyviausių vertimo teorijų konceptualiuosius skirtumus. Taikant aprašomąjį, lyginamąjį, analitinį ir sintezės metodus, straipsnyje nagrinėjami fundamentalieji ir naujausi vertimo teorijos darbai, analizuojamos teorinės vertimo paradigmos plėtros išorinės ir vidinės priežastys, tradicinės vertimo paradigmos virsmas skaitmeninio vertimo paradigma, vertimo sąvokų turinio transformacija, originalo ir vertimo tekstų opozicijos neutralizavimas, vertimo strategijų, sisteminių kontekstų (kultūrinių, religinių, socialinių ir kt.) ir tarp sisteminių ryšių nagrinėjimo klausimai. Analizuojant teorinę medžiagą aptariami šiuolaikinės visuomenės, vertimo praktikos ir informacinių technologijų pokyčiai, lėmę naujų vertimo teorijos rūšių, pavyzdžiui, lokalizacijos, atsiradimą, kintantį požiūrį į vertimo veiklą. Sisteminė vertimo mokslinės literatūros analizė leidžia tvirtinti, kad kadaise kėlusi bendrųjų, konceptualiųjų teorinių universalijų idėją, dabartinė teorinė vertimo paradigma, vienijanti įvairius teorinius požiūrius ir nuostatas, kryptingai ir metodologiškai diferenciacijos link.

Reikšminiai žodžiai: *vertimo paradigma, vertimo vienetas, vertimo objektas, ekvivalentiškumas, adaptacija, vertimo strategijos.*

Įvadas

Vertimo mokslas, atsiradęs XX amžiaus viduryje, nuėjo neilgą, bet intensyvią raidos kelią. Visa tai lėmė įvairiapilypė vertimo praktika, vertimo objektų įvairovė, spartūs ekstralingvistiniai pokyčiai, veikę vertimo teoriją ir praktiką (mašininio ir automatizuoto vertimo atsiradimas, naujų informacinių technologijų vystymasis, jų taikymas ir siejimas su kalbos reiškimais, ir kt.). Vertimo teorinės paradigmos kitimą nuo vertimo mokslo atsiradimo iki mūsų dienų atspindi pagrindinių vertimo teorijos sąvokų turinio kaita, naujų sąvokų atsiradimas, priklausęs nuo vertimo teorinės minties posūkių, kiekvienos teorijos indėlio į vertimo mokslą, kurį veikė konkretaus laikmečio visuomenės mokslo pasiekimai, filosofinės nuostatos ir visuomenės lūkesčiai.

Teorinio straipsnio *tikslas* – aptarti vertimo mokslo paradigmos pokyčius remiantis *reprezentatyviausių* vertimo teorijų pagrindinių sąvokų turinio kaita ir pateikti apibendrintą dabartinės teorinės vertimo paradigmos sampratą. Į tyrimo tikslą neįtrauktas vertimo, kaip kultūros fenomeno, nagrinėjimas, kultūrologinio virsmo vertimo teorijoje aptarimas, nes, straipsnio autorės nuomone, kultūrinė vertimo transpozicija plačiąja prasme reikalauja atskiros ir itin išsamios analizės. Tai galėtų būti kito straipsnio tema. Remiantis šia nuostata, tyrime apsibrėžiama pagrindinių vertimo mokslo sąvokų (vertimo proceso, vertimo vieneto, vertimo objekto, ekvivalentiškumo, vertimo strategijų ir kt.) analizė. Jos yra šio tyrimo *objektas*. Vertimo mokslo sąvokų analizė leidžia atskleisti svarbesnius vertimo teorinės paradigmos kokybinius ir kiekybinius pokyčius, sąvokų turinio transformaciją, vertimo teorijų metodologinius skirtumus. Nagrinėjant vertimo paradigmos pokyčius ir keliant klausimą, ar šiuolaikiniame vertimo moksle galima kalbėti apie visuotinai priimtus bendruosius teorinius

konceptus, straipsnyje remiamasi 47 fundamentaliaisiais ir naujausiais vertimo mokslo ir lingvistikos darbais. Analizuojant mokslinę literatūrą, taikomi šie *metodai*: aprašomasis, lyginamasis, analitinis ir sintezės. Nagrinėjamos *temos aktualumas* kyla iš šiuo metu pasitaikančio vertimo kritiku, praktiku, teoretiku, vartojančių tas pačias vertimo mokslo sąvokas, referuojančias skirtingą turinį, tam tikro teorinio nesuskalbėjimo, teorinių pagrindų painiojimo bei diskusijų vertimo teorijos klausimais Lietuvoje stokos ir augančio jų poreikio. Nors vertimo klausimais šiuo metu rašoma išties daug, tačiau teorinę vertimo paradigmą reprezentuojančių vertimo teorijų lyginimo, jų sąvokų apimties ir kaitos analizės darbų Lietuvoje trūksta. Norėtusi manyti, kad šio straipsnio teoriniai svarstymai ir išvados nors iš dalies užpildys minėtą spragą ir bus naudingi vertimo teoretikams, kritikams, vertėjams, tekstų vertimą studijuojantiems bakalaurui, magistrantūros ir doktorantūros studentams.

XX a. viduryje atsiradusi vertimo teorija išaugo iš *lingvistikos* (semantikos, generatyvinės lingvistikos, stilistikos), todėl vertimo procesą ir pagrindines vertimo sąvokas teorija traktavo iš lingvistikos pozicijų. Vienas iš žymiausių Prahos lingvistinės mokyklos atstovų R. Jakobsonas vertimo problemas siejo su bendrosios lingvistikos klausimais. Pasak jo, vertimas yra perkėlimas iš vienos kalbos į kitą, kalbos ženklų interpretacijos būdas. Šį procesą – vertimą, jis vadino *tarpkalbine komunikacija*, kurią, jo manymu, turi tyrinėti kalbotyra (1966, p. 233). Tokios pat nuomonės laikėsi daugelis vertimo teorijos pradininkų, lingvistų. 1978 metais Monrealio universiteto profesorius I. Melčiukas rašė, kad vertimo mokslas, atskirtas nuo lingvistikos arba su ja supriešintas, apskritai neegzistuoja, nes lingvis-

tika yra vertimo mokslas.¹ Taigi kelis pirmuosius dešimtmečius vertimo mokslas buvo itin glaudžiai susijęs su lingvistika ir teoretikų darbuose traktuotas kaip *kontrastinės lingvistikos atšaka*. Toks požiūris lėmė originalo ir vertimo tekstų opozicijos idėją ir su ja susijusių adekvatumo kriterijų paiešką vertimo teorijoje ir metodologijoje.

Originalo ir vertimo opozicija, ekvivalentiškumo sąvokos turinys

Iki vertimo mokslo atsiradimo, nuo Cicerono ir Horacijaus laikų, originalo ir vertimo tekstų adekvatumo klausimus nagrinėjo įvairių epochų vertėjai: M. Lutheris, E. Dolet, A. Tytleris, J. W. Goethe ir kt. Atsiradus vertimo mokslui, **originalo ir vertimo tekstų opozicija** ir opozicijų metodas, kurį 1932–1939 metais išpopuliarino Prahos lingvistinės mokyklos atstovai (N. S. Trubeckojus, R. Jakobsonas), ilgam persikėlė į vertimo teoriją. Vertimo mokslą grindžiant originalo ir vertimo opozicija, vertimo kokybės ir adekvatumo originalui masteliu tapo **ekvivalentiškumas**. Šios sąvokos samprata iš pat pradžių skyrėsi lingvistinėse ir nelingvistinėse vertimo teorijose, o bėgant laikui, keitėsi ir turinys.

Vertimo teorijos pradininkas amerikietis E. Nida vienas iš pirmųjų iškėlė *formaliojo* ir *dinaminio ekvivalentiškumo* idėją ir pagrindė **dinaminio ekvivalentiškumo vertimo teoriją**. Nagrinėdamas originalo ir vertimo teksto santykį, jis apibrėžė pagrindines vertimo mokslo sąvokas, aprašė vertimo proceso modelį, sukūrė transformacinį vertimo modelį, išsamiai aptarė komponentinės analizės principus. Vieną iš kertinių vertimo mokslo sąvokų – **vertimo procesą**, E. Nida apibrėžė kaip

„originalo kalbos pranešimo atgaminimą vertimo kalboje artimiausiais natūraliais ekvivalentais pirmiausia semantiškai, o paskui stilistiškai“, būtinai atsižvelgus į adresatą, „nes apie vertimo adekvatumą galima spręsti tik iš adresato reakcijos“ (Naida, 1989, pp. 229–231).

Kiti pirmųjų lingvistinės krypties vertimo teorijų atstovai vertimą traktavo kaip *originalo atkūrimą kitos kalbos priemonėmis, išlaikant turinio ir formos vienovę* (Reckeris, 1956, p. 7) arba *pranešimo ar jo dalies pakeitimą kitos kalbos ekvivalentišku pranešimu* (Pergnier, 1993, p. 17). Ekvivalentiškumo paieška reikalavo apibrėžti ekvivalentą, tiksliau nustatyti jo ribas. Vienos iš pirmesnių **dėsningų atitikmenų vertimo teorijos** atstovai (J. I. Reckeris (1956, 1974) ir kt.) *ekvivalentais* laikė *tos pačios reikšmės leksinius vienetus*, tarp kurių egzistuoja pastovūs santykiai, nelygiami konteksto, todėl šie ekvivalentai traktuoti tarsi vertimo proceso katalizatoriai, padedantys vertėjui suprasti aplinkinio konteksto ir viso pasakymo prasmę (Recker, 1974, pp. 10–11). Jiems priklausė tikriniai vardai (vietovardžiai, asmenvardžiai ir pan.), mokslo sričių terminai ir kiti leksiniai vienetai, kuriuos paprastai galima rasti dvikalbiuose žodynuose.

Kitose **struktūrine lingvistika paremtose vertimo teorijose** (Fiodorov (1953, 1958), Mounin (1963) ir kt.) ekvivalentišku vertimu buvo laikytas toks vertimas, kuris *visiškai*

perteikia semantinį originalo turinį ir kuriame *tinkamai parinkti funkciniai ir stilistiniai vertimo atitikmenys* (Fiodorov, 1958, pp. 16–22). Ši ekvivalentiškumo samprata, kaip teigė Ch. Balliu, buvo aiškiai paremta lingvistinių veiksmų (*opération linguistique*) taikymu, atsižvelgiant į ekstralingvistinius veiksnius, kalbų kontaktus (2005, pp. 941–944), bet neapsiribojo vien žodyniniais ekvivalentais kaip dėsningų atitikmenų vertimo teorijoje. Lingvistinės vertimo krypties prancūzų teoretikas G. Mouninas vertimo ekvivalentiškumą suprato kaip *lingvistinių universalių* (*leksinių, sintaksinių* ir kt.), leidžiančių perteikti reikšmę, paiešką vertimo kalboje atsižvelgus į kultūros reiškinis (1963, pp. 195–196, 222–223, 252).

Nuo 1958 metų **situacinę vertimo teoriją** reprezentuojantys Kanados lingvistai J.-P. Vinay, J. Darbelnet originalo ir vertimo tekstų ekvivalentišką grindė *situacijų ekvivalentiškumu*.² *Kalbinės situacijos* ekvivalentiškumą, kaip vertimo siekį, akcentavo ir Rusijos situacinės vertimo teorijos kūrėjas V. G. Gakas (1992, p. 139), *ekstralingvistinės situacijos* ekvivalentiškumą, išreikšdą ją nusakančiais komponentais kaip bendriausiomis semantinėmis kategorijomis (procesu, įvykiu, būseną, proceso nutraukimu ir kt.), pabrėžė vertimo teoretikas J. C. Catfordas (1965, pp. 25–26). Aptardami iš originalo ir vertimo opozicijos kylantį ekvivalentiškumą, **sociolingvistinės vertimo teorijos** atstovai (M. Pergnier (1978) ir kt.) taip pat kreipė dėmesį į ekstralingvistinius veiksnius. Manydami, kad vertimo mokslas, pagrįstas tik kalbų lyginimu ar gretinimu, nepakankamai diferencijuoja kalbinę situaciją, neatspindi verčiamo ir verstinio teksto dinamikos, vertimo ekvivalentiškumą jie traktavo kaip *originalo kalbos pranešimo (message) ar jo dalies pakeitimą ekvivalentišku kitos kalbos pranešimu*, atsižvelgus į tai, kad kiekvienas pranešimas yra *socialinis komunikacinis aktas, sietinas su kuriuo nors kalbos kodu*, būtinu perteikti verčiant (Pergnier, 1993, pp. 17–19). M. Pergnier iškėlė mintį, kad ekvivalentiškumas nenagrinėtinai vien kalbiniame lygmenyje, jis negali nustelbti ekvivalentiškumo analizės viso pranešimo atžvilgiu: kalbų interferencijos tyrimai rodo, kad skirtingų kalbų panašios reikšmės pasakymų sudėtiniai vienetai nesutampa nei skaičiumi, nei leksine ir gramatine verte, t. y. nėra visiškai identiški, tačiau vertimo teorijos požiūriu tokie pasakymai gali būti *ekvivalentiški* (1993, pp. 59–67). Taigi M. Pergnier sociolingvistinėje vertimo teorijoje į ekvivalentiškumo sąvokos turinį buvo įtrauktas socialinis aspektas, socialinių ir kalbinių kontekstų visuma. Dėmesį išoriniams vertimo veiksniams akcentavo ir **pragmatinė vertimo teorija**, originalo ir vertimo tekstų ekvivalentiškumą grindusi *išskirtiniu dėmesiu adresatui ir funkcijų ekvivalentiškumui*: tekstai yra ekvivalentiški, jei jų funkcijos yra ekvivalentiškos (House, 1977, §25). Teoretikė J. House visas funkcijas skirstė į *kognityvines-referencines*, perteikiančias turinį, ir *nekognityvines*, orientuotas į adresatą. Pragmatinė vertimo teorija laikėsi nuostatos, kad siekdamas funkcinio ekvivalentiškumo vertėjas turi perteikti semantines, pragmatines ir kitas teksto ypatybes, atspindėti vidinę ir išorinę teksto realybę, įvairius kontekstus, kad informacija būtų kuo tinkamiau perteikta adresatui.

¹ *La science de la traduction, comme science séparée de la linguistique et même, dans un certain degré, opposée à celle-ci, n'existe pas: la linguistique EST la science de la traduction* (Mel'cuk, 1978, p. 296).

² *L'équivalence des textes repose sur l'équivalence des situations* (Vinay, Darbelnet, 1997, p. 22).

Apibendrinęs iki 1979 metų egzistavusių vertimo teorijų ekvivalentiškumo sampratą, vokiečių vertimo teoretikas **W. Kolleris** ekvivalentiškumo problemai nagrinėti skyrė visą „Vertimo mokslo įvado“ dalį. Jis teigė, kad vertimo teksto ekvivalentiškumo santykio su originalo tekstu paaiškinimas yra esminis vertimo teorijos uždavinys. Vertimo praktika, kaip teigė autorius, yra ekvivalentiškumo kūrimas, o vertimo teorijos svarbiausias uždavinys – išnagrinėti šio proceso prielaidas, sąlygas, veiksnius, galimybes ir ribas (Koller, 1992, p. 9). „Vertimo mokslo įvade“ W. Kolleris išsamiai aptarė septynias ekvivalentiškumo rūšis (turinio, formos, funkcinį, teksto, komunikacinį, pragmatinį ir poveikio ekvivalentiškumą) ir penkis ekvivalentiškumo tipus (denotacinį, konotacinį ekvivalentiškumą, norminį teksto ekvivalentiškumą, pragmatinį ir formalųjį ekvivalentiškumą). Teoretikas laikėsi nuostatos, kad visi ekvivalentiškumo tipai ir rūšys leidžia vertėjui pasitikrinti, ar vertimo tekstas ekvivalentiškas originalo tekstui. Vokiečių vertimo teoretiko W. Kollerio ekvivalentiškumo sąvokos turinys apima ne tik *interlingvistinius*, bet ir *ekstralingvistinius vertimo aspektus*, kurie, kaip pasakytų P. Ricœuras, tarsi patvirtina, kad „vertimas yra teoriškai nesuvokiamas, bet faktiškai įgyvendinamas – didele kaina, kurią galima įvardinti kaip praktinę alternatyvą – „ištikimybė“ *versus* „išdavystė“ (2010, p. 21). Kuriam ekvivalentiškumo tipui ar rūšiai teikti pirmenybę, o kurį „išduoti“, kūrybiškai ir profesionaliai turi spręsti vertėjas, atsižvelgęs į verčiamo teksto specifiką, adresato kultūrinę aplinką, kitus veiksnius.

Kiek kitokią originalo ir vertimo opoziciją išreiškia palyginti neseniai atsiradusios **tekstynų lingvistika paremtos vertimo studijos ir metodologija**. Viena iš pirmųjų tekstynus vertimo studijoms pradėjusi taikyti M. Baker (1993, 1999) įrodė, kad tekstynų analizė gali atskleisti vertimo teoretikams ir praktikams itin svarbių faktų. Kontrastinės lingvistikos, tekstynų lingvistikos ir vertimo teorijos klausimus nagrinėjo ir N. Ramón García (2002). Vertimo tyrėjai, taikantys tekstynų lingvistikos metodus, vertimą dažniausiai traktavo kaip *kalbinių kontaktų situaciją, kalbų interferencijos reiškinių*.³ Nors tekstynų lingvistikos metodų taikymas vertimo studijose iš esmės remiasi *originalo ir vertimo tekstynų opozicija*, tačiau ekvivalentų paieškos klausimą jose dažniau keičia įvairių kalbos lygmenų *atitikmenų nustatymas*. Naudojant programinę įrangą, automatiškai paralelinami, lygiagretinami ir analizuojami didesni originalo ir vertimo tekstų segmentai (pvz., paragrafai), ieškoma tam tikro sakinio modelio, žodžių junginio, žodžio atitikmenų vertimo tekстыne, tiriami galimi atitikmenų vartojimo dėsningumai. Deja, verčiant sudėtingesnę tekstą, vertėjui nepakanka kad ir pačių patikimiausių statistinių duomenų, reikalingas platesnis kalbinis, kultūrinis ir kitoks kontekstas. Taigi tekstynų lingvistika, daugiakalbių tekstynų naudojimas laikytinas tik vienu iš vertimo paradigmos aspektų, galinčių padėti atsakyti į kai kuriuos vertimo teorijos klausimus. Tai įrodė M. Baker, iškėlusį hipotezę apie vertimo universalijas ir patikrinusi ją naudodamasi lyginamaisiais tekstynais. Ji

„priėjo išvadą, kad vertimo tekstai dažniausiai būna aiškesni, vienareikšmiškesni už originalus, labiau atitinkantys gramatinės normas negu originalo kalbos tekstai“ (Rimkutė, Kovalevskaitė, Daudaravičius, 2006, p. 48).

Nelingvistinės vertimo teorijos, panašiai kaip lingvistinės, originalo ir vertimo opoziciją grindė ekvivalentiškumo siekiu. Viena iš šių teorijų – hermeneutine filosofija paremta **interpretacinė vertimo teorija**, atsiradusi XX a. šeštajame dešimtmetyje kartu su 1956 metais Paryžiuje įsteigta vertimo žodžiu ir raštu aukštąja mokykla – „ESIT“. Nuo pat atsiradimo pradžios interpretacinė vertimo teorija atsiribojo nuo lingvistinių vertimo teorijų ir į vertimą žvelgė kaip į kūrybinę veiklą. Originalo ir vertimo teksto santykį išreiškiantį ekvivalentiškumą teorijos kūrėjos D. Seleskovitch ir M. Lederer suprato kaip *semantinį teksto ekvivalentiškumą, ištikimybę teksto reikšmei*. Verčiant būti laisvam reikškė būti ištikimam reikšmei ir perteikti viso teksto poveikį adresatui (Lederer, 1995, p. 86). Dabartinės interpretacinės vertimo teorijos atstovas F. Israėlis teigia, kad tradiciniai vertimo dėstymo metodai, pavyzdžiui, J.-P. Vinay ir J. Darbelnet (1958), labiau akcentavo lingvistinį verčiamo teksto išorinį vaizdą, leksinių ir sintaksinių atitikmenų arba perėjimo iš vienos kalbos į kitą beveik nekintamų taisyklių paiešką, o interpretacinis vertimo modelis iš pat pradžių skelbė santykinę reikšmės nepriklausomybę nuo originalo formų ir kreipė dėmesį į kognityvinį vertimo proceso aspektą (Israėlis, 2005, pp. 62–63). Norėdamos parodyti savo teorijos unikalumą ir kartu pabrėžti lingvistinių ir nelingvistinių vertimo teorijų takoskyrą, interpretacinės vertimo teorijos kūrėjos D. Seleskovitch ir M. Lederer rašė, kad interpretacinis vertimas yra vertimas *ekvivalentais*, o *lingvistinis vertimas* – vertimas *atitikmenimis* (Lederer, 1995, p. 50). Šioje teorijoje ekvivalentais laikomi ne žodžiai, žodžių junginiai, kolokacijos ar posakiai, o *reikšminiai vienetai (les unités de sens)*, kuriuos gali aprėpti trumpoji atmintis pagal Froidą (Lederer, 1995, p. 27) ir kurių ribos išryškėja tik diskurse. Pasak interpretacinės vertimo teorijos atstovės M. Lederer, ekvivalento samprata apima *kognityvinius ekvivalentus (l'équivalence cognitive)*, perteikiančius informaciją, susijusią su teksto semantika ir vertėjo interpretacija, ir *emocinius ekvivalentus (l'équivalence affective)*, perteikiančius jausminį turinį, bet vertimo procese neatsiejamus nuo kognityvinių ekvivalentų (1995, p. 52, 54–55). Interpretacinio vertimo metodologijoje ekvivalentiško vertimo buvo ir tebėra siekiama keliais etapais:

- 1) deverbilizavus originalo teksto informaciją, t. y. atskyrus eksplicitinę ir implicitinę reikšmę nuo originalo teksto žodžių, formalios kalbinės raiškos, kuria ji buvo pasakyta,
- 2) greitai įsiminus prasmę / reikšmę, remiantis ekstralingvistinėmis asociacijomis (šis procesas priklauso nuo kognityvinės vertėjo patirties, konteksto suvokimo) ir
- 3) išvertus reikšminius vienetus ekvivalentais (Lederer, 1995, pp. 22–27).

Lyginant kelių dešimtmečių reprezentatyviausių vertimo teorijų ekvivalentiškumo sampratą, galima pastebėti, kad dauguma lingvistinių ir nelingvistinių vertimo teorijų siekė

³ *Par définition, la traduction est une situation de contact linguistique* (Isabelle, Warwick-Armstrong, 1993, p. 301).

ekvivalentiškumo, kylančio iš originalo ir vertimo tekstų opozicijos, ir apibrėždamos ekvivalentiškumo sąvokos turinį, daugiausiai akcentavo *semantinę reikšmės komponentą*. Todėl neatsitiktinai **komunikacinės vertimo teorijos** atstovas P. Newmarkas visas vertimo teorijas iš naujo suskirstė į dvi grupes: semantines ir komunikacinę (1982, p. 105; 1982a). Semantinėms vertimo teorijoms jis priskyrė tas teorijas, kurios vertimo procese didžiausią dėmesį skyrė turinio semantikai ir vienaip ar kitaip buvo veikiamos E. Nidos teorinės minties, o komunikacinės vertimo teorijos prioritetu skelbė adresato supratimą, jo reakcijos svarbą.

Vertimo teorinės paradigmos vienos iš sąvokų – ekvivalentiškumo, turinio analizė leidžia konstatuoti ne tik semantinio komponento svarbą, bet ir sąvokos apimtį kaitą: pirmosiose vertimo teorijose dažnai formalizuotas, į išorinį raiškos apvalkalą orientuotas ekvivalentiškumas ilgainiui virto semantiškai ir pragmatiškai daugiasluoksniu, išorinius kontekstus apimančiu ekvivalentiškumu, kurio raida neabejotinai siejosi su vertimo mokslo vystymusi ir *vertimo vieneto* sampratos kitimu.

Vertimo vieneto ir vertimo objekto sąvokų raida

Norėdami apibrėžti ekvivalentiškumą ir kitas vertimo mokslo sąvokas, teoretikai turėjo atsakyti į klausimą, kokios apimtys vienetai jie laiko **vertimo vienetu**. Per kelis vertimo teorijos raidos dešimtmečius vertimo vienetas nuo mikrostruktūrinių teksto elementų (leksikos, žodžių junginių) išaugo iki diskurso, apimančio tekstą ir visą aplinkinį kontekstą. 2005 metais interpretacinės vertimo teorijos atstovas F. Israėlis rašė, kad vertimo vienetu dabar laikytina visų ekstratekstinių, intertekstinių ir intratekstinių ryšių, perteikiančių esmę, visuma.⁴ Vertimo vieneto apimtį traktavimas nuo pat vertimo teorijos pradžios determinavo **vertimo proceso metodologiją**. Vertimo vienetu laikant mikrostruktūrinių teksto vienetai, buvo einama nuo priemonių ekvivalentiškumo siekio prie visumos, prie tikslo – taikytas *indukcinis vertimo metodas*. Šį ėjimą nuo ženklo prie visumos skelbė lingvistinės krypties arba dar kitaip vadinamos instrumentinės vertimo teorijos ir rėmėsi materialistiniu Aristotelio požiūriu į kalbą kaip į ženklų sistemą. Kiek kitokio požiūrio laikėsi hermeneutinės krypties vertimo teorijos, vertimo koncepciją grindusios idealistiniu Platono požiūriu į kalbą kaip į kūrybinę veiklą, ir vertimo vienetu laikiusios visą tekstą. Pastarųjų teorijų vertimo metodologija buvo paremta *dedukcinio metodo taikymu* – ėjimu nuo visumos prie priemonių. Taigi, vertimo vieneto problema suponavo *atomistinio ir holistinio požiūrio į vertimą dilemą*, kurios teorinį ir metodologinį sprendimą rado Vokietijos vertimo teoretikai H. Gerzymisch-Arbogast, K. Mudersbachas ir I. Fleddermannas (1998, 1999). Jie siūlė integruoti holistinę, atomistinę reikšmės interpretaciją ir laikėsi požiūrio, kad tikroji pasakymo reikšmė paaiškėja tik reliaciniame kontekste (1998, pp. 45–46).

Koks bebūtų vertimo vienetas, vertimas tradicine prasme daugelyje teorijų traktuojamas kaip *komunikacija su kitos kultūros, kalbinės aplinkos adresatu*. Kuriam iš vertimo

aspektų (semantiniam, pragmatiniam, kultūriniam ar kt.) reikia teikti pirmenybę, priklauso nuo komunikacijos rūšies (estetinės, dalykinės, komercinės ar kt.), vertimo tikslo ir **vertimo objekto**. Verčiant *komercinės paskirties dalykinį tekstą* ir siekiant *komunikacinio efektyvumo*, vertėjui gali tekti, kaip teigia komunikacinės vertimo teorijos atstovas P. Newmarkas (1982, p. 67), atsisakyti kai kurių reikšmių, koreguoti teksto dalių, segmentų semantiką ir daugiau dėmesio skirti komunikaciniams ir pragmatiniams vertimo kriterijams. Tačiau siekdamas *estetinės komunikacijos* ir versdamas *meninį tekstą*, vertėjas negali nepaisyti kūrinio semantinio daugiasluoksniškumo, jis turi atsižvelgti į implikuotas ir eksplicitiškai perteiktas reikšmes teksto visumos požiūriu, nes „daly, kurias apibrėžia visuma, savo ruožtu apibrėžia šią visumą“ (Gadamer, 1999, p. 27). Meninio kūrinio vertimas siekia estetinio poveikio, kultūrinių, intertekstinių ir kitų visumos požiūriu svarbių reikšmių perteikimo, todėl, kaip rašė P. Newmarkas, verčiant didesnės meninės vertės kūrinį nepakanka taikyti tik komunikacinę vertimo teoriją, bet gali tekti kūrybiškai derinti komunikacinės ir semantinės vertimo teorijų principus (1982, p. 48). Kai vertimo objektas yra meninis tekstas, vertėjo veikla, kaip teigia G. Dotoli, prilygsta skulptoriaus darbui: išspręsti, kaip visomis kūrybos ir žinojimo išgalėmis iš paprasto marmuro luito sukurti įstabųjį Mikelandželo „Dovydą“ (2010, p. 356).

Aukščiau aptarti dviejų rūšių vertimo objektai anaipol neapima visos vertimo tekstų / diskursų įvairovės, jų smulkesnio skirstymo į tipus, žanrus, žanrų atmainas, iš kurių kiekvienam būdingi kiti kalbiniai žanriniai, turinio požymiai, kompozicijos stilistika, funkcijos ir kt. Žinia, XXI amžiuje vertimo objekto sąvoka labai išsiplėtė, ji tapo, kaip pasakytų Y. Gambier, „įvairios geometrijos“ (*un objet à géométrie variable*), todėl nebeliko ir paties vertimo vieningos, visuotinos ir vienareikšmės definicijos.⁵ Į kuo įvairiausia dabartinę vertimo objektų „geometrija“ įeina ne tik meniniai, dalykiniai (teisės, technikos, kitų mokslo sričių) tekstai, bet ir kiti vartojimo produktu tapę tekstai / diskursai, turintys komercinę, reklaminę, mokslo populiarinamąją ar kitokią funkciją. Šių tekstų vertimas reikalauja išskirtinio dėmesio adresatui, jo lūkesčių patenkinimo, vertimo jam suprantamu kalbos ir kultūros kodu. Todėl kai kurios vertimo nuostatos kyla iš vartotojo sureikšminimo, jo „valdžios“ dabartinėje visuomenėje. Vartotojo svarbos, adresato sureikšminimo tendenciją rodo paskutiniųjų penkiolikos metų spaudos tekstų kalbos tyrimai pasaulyje ir Lietuvoje (Fairclough (1994, 1995), Tuomarla (1999), Leonavičienė (2005, 2007, 2010) ir kt.) ir nustatytas šnekamosios ir rašytinės kalbos opozicijos spaudoje neutralizavimas, šnekamojo stiliaus invazija, išreiškianti viešojo ir privataus diskurso ribų nykimą šiulaikinėje visuomenėje. Dirbtinai sukurtas asmeninio ryšio, artumo su adresatu simuliacija, jo kalbinių ir kultūrinių ypatumų atspindėjimas originaliuose spaudos, mokslo populiarinamuose, komerciniuose, reklamos ir kituose viešuosiuose tekstuose savo ruožtu paveikė vertimo praktiką, teorines vertimo nuostatas: tekstai pradėti laikyti *preke, visuomenės vartojamu produktu*. Pirkėjui siūloma preke virto reklami-

⁴ *L'objet à traduire est donc à considérer comme le produit de tout un réseau de relations extra-, inter-, et intra- textuelles dont il tire sa pleine substance* (Israėlis, 2005, p. 64).

⁵ *<...> la traduction n'a pas de définition consensuelle, universelle, univoque* (Gambier, 2000, p. 57).

niai, komerciniai, vietos rinkai lokalizuotų interneto svetainių ir kt. tekstai.

Originalo ir vertimo opozicijos neutralizavimas, ir vertimo strategijos

Išsiplėtus vertimo objektui ir tam tikrai jo daliai virtus preke, neteko prasmės originalo ir vertimo tekstų opozicija, ir ekvivalentiškumo paieška. Teorinėje vertimo paradigmoje aptariant minėto pobūdžio tekstų vertimą, iškeliami originalo ir vertimo tekstų opozicijos neutralizavimo idėja, ir tekstų santykio problema perkeliama į sisteminių kontekstų (kultūrinių, religinių, socialinių ir kt.) ir tarp sisteminių ryšių perspektyvą. Ekvivalentiškumo sąvoką vertimo teorijose pakeitė **vertimo strategijų** analizė. Nusigręžus nuo ekvivalentiškumo sampratos, kaip rašo A. Pymas, vertimas tampa suprantamas kaip skirtingų kultūrų komunikacija, kuri apima sociologines, migracijos, kultūrų sąmaišos ir kitas problemas (2010, p. 143).

Verčiant preke laikomą tekstinę medžiagą, išskirtinai tampa svarbu įtikinti, paveikti adresatą, rašyti jam suprantamu kalbos ir sociokultūriniu kodu, todėl vertimas iš esmės virsta *kalbine ir kultūrine adaptacija*. Vertėjo galutinis tikslas – „translatum“, prie kurio einama išskėlus *vertimo tikslo, funkcijų* klausimą ir sprendžiant jų *įgyvendinimo strategijas*. Šią metodologiją dar XX a. aštuntajame dešimtmetyje pasiūlė *skopos vertimo teorija* (Vermeer, Reiss (1984), Vermeer (1986) ir kt.), kurią vėliau tęsė jos pasekėjai (Nord (1997) ir kt.). *Skopos* teorijos pradininkai K. Reiss ir H. Vermeeris suformavo funkcinę požiūrį į vertimą. Spręsdami originalo ir vertimo santykio problemą *skopos* teorijos atstovai nurodė, kad kiekvienas vertimas turi savo tikslą (gr. *skopos*), kurį vertėjas privalo pasiekti. Todėl vertimo tekstas gali būti adaptuojamas tikslinės kultūros žmonėms atsižvelgus į vertimo tikslą, funkcijas ir kontekstą. Remiantis funkcinio požiūriu, originalo ir vertimo teksto santykis galutinai priklauso nuo *skopos*, arba užsibrėžto tikslo, ir numatytų realizuoti funkcijų.

Siekiant galutinio produkto – „translatum“, vertėjui neretai tenka imtis vienos iš vertimo strategijų – **adaptacijos**. Ją gali lemti komunikacinio tikslo, teksto funkcijos ar statuso vertimo kultūroje pasikeitimas, tam tikri kultūriniai skirtumai. Meniniame tekste ji turėtų būti taikoma saikingai, kad nenukentėtų semantinė visuma, tačiau lokalizuojant ar siekiant komercinių tikslų, vertimo tekstas daugiau pritaikomas naujam adresatui / gavėjui. Prancūzų tyrėjas Nigelis Armstrongas adaptaciją laiko labiausiai nutolusiu nuo pažodinio ir laisviausiu vertimo tipu (Armstrong, 2005, pp. 155-156). Šią nuomonę paremia V. Liubiniene ir I. Mykolaitytė teigdamos, kad adaptacija yra vienintelis būdas perduoti žinią, kol ji nebuvo prarasta verčiant (2007). Į adaptacijos sampratą įeina originalo perrašymas, teksto dalies pašalinimas arba sutrumpinimas, originale nepabrėžtos informacijos išryškėjimas, naujų žodžių pridėjimas, pasenusios ar sunkiai suprantamos informacijos pakeitimas nauja informacija, teksto kontekstinės informacijos pritaikymas vertimo aplinkos kontekstui, globalinio teksto sukūrimas išsaugant tik originalo idėjas, funkciją ar pranešimo mintį⁶. Vertimo teorinėje literatūroje dažnai

aptariama lokali ir globali adaptacija. Pasirinkus lokalią adaptaciją kultūriškai ir kalbiškai pritaikomos atskiros originalo teksto dalys, o globali adaptacija kyla ne iš teksto, o iš būtinybės įgyvendinti naujas teksto funkcijas, todėl gali būti keičiamas net visas tekstas.

Adaptacijos strategijos vis dažnesnis taikymas tiesiogiai sietinas su dabartinės komunikacijos priemonių pokyčiais: perėjimu iš popierinės formos komunikacijos į *skaitmeninės terpės komunikaciją*. Pasak M. O'Hagan ir D. Ashworth'o, komunikacijos priemonių kitimas atskleidžia tam tikrą vertimo transformaciją – vertimo paradigmos grūtį (2002, p. 1). Minėti autoriai skaitmeninį vertimą suvokia kaip naują vertimo paradigmą ir laiko kitokia komunikacija nei tradicinis vertimas. Lokalizacijos teoretikai M. O'Hagan, D. Ashworth'as ir kt. konstatuoja vertimo teorijos pereinamąjį etapą, jos šiuolaikinį virsmą iš industrinės visuomenės ir tradicinės vertimo paradigmos į informacinės visuomenės naują skaitmeninio vertimo paradigmą. Jie primena, kad naujoji vertimo paradigma ne visiškai keičia senąją, bet iš jos išplaukia (O'Hagan, Ashworth, 2002, p. 129). Perėjimą į skaitmeninio vertimo paradigmą lėmė keli veiksniai: komunikacinės erdvės, vertimo objekto ir būdo pasikeitimas, vertėjo vaidmens, pranešimo perdavimo, vertimo laiko, gavėjo grįžtamojo ryšio ir kt. pokyčiai. Vertėjo darbo vieta tapo nefiksuota, vertimo objektas – virtualus ir skaitmeninis, kitaip nei tradicinio vertimo, kai vertėjo darbo vieta buvo fizinė, o objektas – apibrėžtas ir žymiai pastovesnis. Vertimo laikas taip pat sutrumpėjo. Pasak M. O'Hagan, D. Ashworth'o, klientas neretai tikisi gauti vertimą vos jį užsakęs (2002, p. 10). Kitaip traktuojama ir vertimo autorystė: interneto, skaitmeninėje erdvėje ji tapo ne tokia reikšminga, tad dažnai vertėjas, kitaip nei tradiciniame vertime, lieka niekam nežinomas.

Didelė vertimo objektų įvairovė, nauja skaitmeninė komunikacijos terpė lėmė ne vien kokybinius teorinės vertimo paradigmos pokyčius, bet ir kiekybinį jos apimtį išsiplėtimą. Atskira vertimo rūšimi pradėta laikyti **lokalizacija** (*localisation is technically a variety of translation* (Gouadec, 2007, p. 38)). Nors vertimo ir lokalizacijos sąsajos iki šiol tebėra diskutuojamos ir informatikai nelinkę laikyti lokalizacijos grynąja vertimo rūšimi (daugiausiai lokalizacija apibrėžiama kaip programinės įrangos „pritaikymas (arba adaptavimas) tam tikrai kalbos ir kultūros aplinkai“ (Dagienė, Grigas, Jevsikova, 2010, p. 9)), tačiau nepaisant tarpdalykinio lokalizacijos pobūdžio, paskutiniojo dešimtmečio teoriniuose vertimo darbuose vertimas yra laikomas lokalizacijos pagrindu (O'Hagan, Ashworth (2002) ir kt.), o pati lokalizacija grindžiama kaip *vertimo rūšis*, paženklinta skaitmeninės terpės, ir *nauja vertimo studijų atšaka* (Maumevičienė (2012, p. 16) ir kt.). Kitaip tariant, vertimo terminas tarsi tampa hiperonimu, apimančiu lokalizaciją, kaip hiponimą (Maumevičienė, 2012, p. 210). Lokalizacija, kaip vertimo veikla, yra daugiau nei tekstinės informacijos perteikimas kita kalba, ji nesutampa su tradicinio vertimo samprata, todėl lokalizacijos proceso metu lokalizuotojui, be įprastinių vertimo kompetencijų, dar reikia skaitmeninių technologijų išmanymo, gebėjimo kultūriniu ir kalbiniu požiūriu vertinti tekstinius, vaizdinius, garsinius produkto elementus, išmanyti galimas adaptavimo strategijas, gavėjo visuomenės kultūrinius, religinius ir etinius ypatumus ir kt.

⁶ Bastin, G. L., 2008. Adaptation. In: M. Baker (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, pp. 5–8.

Apimdama visą vertimo objektų įvairovę (nuo meninių tekstų iki vartojimo preke virtusių komercinės paskirties tekstų ar vietos rinkai lokalizuotų interneto svetainių), vertimo teorija nebegali pateikti visiems vertimo objektams vienodai tinkančios metodologijos, todėl išryškėja aki-vaizdi teorinių nuostatų diferenciacija, plečiasi teorinė vertimo paradigma. Šiandien nebegalima teigti esant vieningą vertimo teoriją, vieningus teorinius konceptus, universa-lias, visiems objektams tinkančias vertimo strategijas. Teoretikas Y. Gambier teigia, kad vertimas tarsi pats sau paspėdė spąstus ir nebegali iš jų ištrūkti, nebegali konceptualiai progresuoti.⁷ Todėl šiuolaikinis vertimo mokslas atskiria *bendrąją vertimo teoriją* nuo *specialiosios vertimo teorijos*, o pastarąją smulkiau skirsto į *vertimo raštu* ir *vertimo žodžiu teoriją*, kurios savo ruožtu klasifikuojamos į *bendrąją* ir *specialiąją teoriją*, ir kitas teorijas (Salevsky, 2002). Kokia bebūtų teorinės vertimo paradigmos klasifi-kacija, kiekviena jos dalis siejama su kitu vertimo objektu, todėl vertimo teorines kryptis tikslinga vystyti atskirai, nepainioti jų metodologijos. Atskiros vertimo teorijos yra susietos su tam tikru vertimo objektu ir kuria nors mokslo kryptimi: psichologija, komunikacija, kultūra, literatūra, informatika, lingvistika. Nors pagal tyrimo objektą teoretikė L. Van Vaerenbergh siūlo skirti tris didesnes vertimo teorijų grupes:

- 1) tas, kurios *vertimą traktuoja kaip rezultatą, atsižvelg-damos į lingvistinį ir kultūrinį aspektą*;
- 2) tas, kurios domisi *vertimo procesu*, traktuodamos jį kaip *kognityvinį procesą* (vertėjo atžvilgiu) ir *komuni-kacinį procesą* (skaitytojo atžvilgiu);
- 3) tas, kurios daugiau dėmesio kreipia į *vertimo funkciją* toje kultūroje (skaitytojo kultūroje), į kurios kalbą ver-čiamas tekstas (2005, p. 22),

tačiau turint omenyje naujai atsiradusias vertimo rūšis, pavyzdžiui, lokalizaciją, vertimo teorijų skirstymas galėtų būti dar detalesnis.

Nagrinėjant teorinės vertimo paradigmos posūkius išryš-kėja kiekybiškai platesni teoriniai vertimo horizontai, nau-jas kokybinis požiūris į vertimą, metodologiniai įvairių vertimo objektų sprendimai, bet visada išlieka vertėjo klai-džiojimas nuo savo prie svetimo, nuo svetimo prie savo, išlieka tas pats „malonumas svetimšalio kalbą priimti pas save – savo namuose“ (Ricœur, 2010, p. 15) ir niekada ne-kinta vertimo teorijų ir praktikos, kaip teigia G. Dotoli (2010, p. 382), „gravitacijos centras“.

Išvados

Išnagrinėjus svarbesnes teorinės vertimo paradigmos re-prezentantes, jų aptariamų vertimo mokslo sąvokų turinio raidą, galima daryti tokias išvadas:

1. Atsiradusi maždaug prieš septynis dešimtmečius ir atsiskyrusi nuo lingvistikos, vertimo teorija tapo sava-rankiška mokslo kryptimi ir nuėjo intensyvų raidos kelią, kurį leidžia pastebėti pagrindinių vertimo mokslo sąvokų turinio dinamika, naujų sąvokų atsiradi-mas, teorinių kryptių indėlis į vertimo mokslą.

⁷ <...> la traduction semble tendre ses pièges sans jamais se dévoiler – incapable d'un progrès conceptuel (Gambier, 2000, p. 62).

2. Lingvistines ir nelingvistines vertimo teorijos, grindu-sios vertimo kokybės ir adekvatumo sieki *originalo ir vertimo opozicija*, nuo pat vertimo mokslo pradžios kėlė tekstų ekvivalentiškumo idėją. Viena iš pirmųjų ir iki šiol kai kurių vertimo teorijų (pavyzdžiui, inter-pretacinės vertimo teorijos) vartojama *ekvivalentiš-kumo sąvoka*, vystantis vertimo mokslui, patyrė di-džiausią turinio transformaciją: iš formalizuoto, į išo-rinį raiškos apvalkalą orientuoto ekvivalentiškumo il-gainiui virto semantiškai ir pragmatiškai daugia-sluoksniu, išorinius kontekstus apimančiu ekvivalen-tiškumu.
3. Keičiantis *vertimo vienetui*, plečiantis *vertimo objek-tui*, kai kurie tekstai / diskursai pradėti laikyti visuo-menės vartojimo produktu, preke. Atsižvelgusios į vi-suomenės raidą ir vertimo praktikos pokyčius, naujes-nės vertimo teorijos *neutralizavo dvinarę originalo ir vertimo opoziciją*, atsisakė ekvivalentiškumo siekio ir teoriškai pagrindė *vertimo strategijų* analizės ir tai-kymo svarbą. Todėl teorinėje vertimo paradigmoje tekstų santykio problema virto sisteminių kontekstų (kultūrinių, religinių, socialinių ir kt.) ir tarpsteminiių ryšių nagrinėjimu.
4. Šiuolaikinė teorinė vertimo paradigma patyrė ne tik kokybinį, bet ir kiekybinį kitimą. Vis labiau įsigalint skaitmeninei terpei ir industrinei visuomenei pereinant į informacinę visuomenę, lemiančią *tradicinės vertimo paradigmos* virsmą *skaitmeninio vertimo paradigma*, teorinė vertimo paradigma patyrė ne tik kokybinį ki-timą, bet ir išplėtė savo ribas naujomis vertimo rūši-mis, pavyzdžiui, lokalizacija.
5. Kadaisė kėlusį bendrųjų, konceptualiųjų teorinių uni-versaliųjų idėją, dabartinė vertimo paradigma, vienijanti įvairius teorinius požiūrius ir nuostatas, krypsta teori-nės ir metodologinės diferenciacijos link. Todėl mokslinėse diskusijose, vertimo mokslo darbuose rei-kėtų aiškiai skirti nevienodus teorinių pagrindus ir metodologiją.

Literatūra

1. Armstrong, N., 2005. *Translation, Linguistics, Culture: A French-English Handbook*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
2. Baker, M., 1993. *Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications*. In: M. Baker, G. Francis and E. Tognini-Bonelli (eds.), *Text and Technology: In honor of John Sinclair*. Amsterdam: John Benjamin, pp. 17–45.
3. Baker, M., 1999. The Role of Corpora in Investigating the Linguistic Behavior of Professional Translators. *International Journal of Corpus Linguistics*, no. 4, pp. 2, 281–298.
4. Baker, M. (ed.), 2008. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge.
5. Balliu, Ch., 2005. Clefs pour une histoire de la traductologie soviétique. *Meta*, vol. 50, nr. 3, pp. 934–948. <http://dx.doi.org/10.7202/011605ar>
6. Catford, J.-C., 1965. *A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. Londres: Oxford University Press.
7. Dagienė, V., Grigas, G., Jevsikova, T., 2010. *Programinės įrangos lokalizavimas*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.
8. Dotoli, G., 2010. *Traduire en français du Moyen âge au XXIe siècle. Théorie, pratique et philosophie de la Traduction*. Paris: Hermann Éditeurs.
9. Fairclough, N., 1994. Conversationalization of Public Discourse and the Authority of the Consumer. In: *The Authority of the Consumer*. London and New York: Routledge, pp. 253–268.

10. Fairclough, N., 1995. *Media Discourse*. New York: Edward Arnold.
11. Gak, V. G., 1992. Pour un calcul logique des équivalences de traduction. *Meta*, vol. 37, nr. 1, pp. 139–148. <http://dx.doi.org/10.7202/002784ar>
12. Gambier, Y., 2000. La traduction: un objet à géométrie variable. *La traduzione*, a cura di Susan Petrilli, nr. 2. Roma: Meltemi, pp. 57–68.
13. Gerzymisch-Arbogast, H., Mudersbach, K., 1998. *Methoden des wissenschaftlichen Übersetzens*. Tübingen, Basel, Francke.
14. Gerzymisch-Arbogast, H., Fleddermann, I., 1999. Methodik des wissenschaftlichen Übersetzens. A. Gil, J. Halter, E. Steiner, H. Gerzymisch-Arbogast (dir.). *Modelle der Translation. Grundlagen für Methodik, Bewertung, Computermodellierung*. Frankfurt am Main: Lang, pp. 287–323.
15. Gouadec, D., 2007. *Translation as a Profession*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
16. House, J., 1977. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: TBL, Verlag Gunter Narr.
17. Isabelle, P., Warwick-Armstrong, S., 1993. Les corpus bilingues: une nouvelle ressource pour le traducteur. *La traductique. Études et recherches de traduction par ordinateur*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal, pp. 288–306.
18. Israël, F., 2005. Principes pour une pédagogie raisonnée de la traduction: le modèle interprétatif. F. Israël et M. Lederer. *La Théorie Interprétative de la Traduction III (de la formation à la pratique professionnelle)*. Paris-Caen: Lettres modernes minard, pp. 61–73.
19. Jakobson, R., 1966. On Linguistic Aspects of Translation. In: R. A. Brower (ed.). *On Translation*. New York: Oxford University Press, pp. 232–239.
20. Koller, W., 1992 (1979). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg: Quelle und Meyer.
21. Lederer, M., 1995. *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.
22. Leonavičienė, A., 2005. *Lietuvių ir prancūzų politinės spaudos tekstų heterogeniškumas*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
23. Leonavičienė, A., 2007. Publicistinio ir šnekamojo stiliaus sandūra dabartinėje spaudoje. *Kalbos kultūra*, nr. 80, pp. 85–96.
24. Leonavičienė, A., 2010. Sakinių ilgis – publicistinio ir šnekamojo stiliaus sandūros tekstuose požymis. *Kalbotyra*, nr. 62 (3), pp. 95–107.
25. Liubinienė, V., Mykoliaitytė, I., 2007. Linguistic and Cultural Adaptation of English Websites into Lithuanian. *Kalbų studijos / Studies about Languages*, nr. 10, pp. 47–52.
26. Maumevičienė, D., 2012. *Translation Strategies in Software Localization*. Doctoral dissertation. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
27. Mel'cuk, I., 1978. Théorie du langage, théorie de la traduction. *Meta*, vol. 23, nr. 4, pp. 271–302. <http://dx.doi.org/10.7202/003621ar>
28. Mounin, G., 1963. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Éditions Gallimard.
29. Naida, J., 1989. Vertimo mokslas (vertė D. Vabalienė). *Atodangos*. Vilnius: Periodika, pp. 215–234.
30. Newmark, P., 1982. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Institute of English.
31. Newmark, P., 1982a. A Further Note on Communicative and Semantic Translation. *Babel*, vol. XXVIII, no. 1.
32. Nord, Ch., 1997. *Text Analysis in Translation. Theory, Method and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Translated from the German by Christiane Nord and Penelope Sparrow. Amsterdam / Atlanta GA: Rodopi, pp. 100–120.
33. O'Hagan, M., Ashworth, D., 2002. *Translation-Mediated Communication in a Digital World. Facing the Challenges of Globalization and Localization*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
34. Pergnier, M., 1993 (1-ière éd. – 1978). *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*. Lille: Presses Universitaires de Lille.
35. Pym, A., 2004. *The Moving Text. Localization, Translation and Distribution*. Vol. 49. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
36. Pym, A., 2010. *Exploring Translation Theories*. London and New York: Routledge.
37. Ramón García, N., 2002. Contrastive Linguistics and Translation Studies Interconnected: The Corpus-based Approach. *Linguistics and Translation Studies. Translation Studies and Linguistics*. Antwerpen, Hogeschool Antwerpen, „Linguistica Antverpiensia 1/2002“, pp. 393–406.
38. Recker, J. I., 1956: Речкер, Я. И. *Теория и практика перевода с английского языка на русский язык*. Москва: Министерство просвещения РСФСР.
39. Recker, J. I., 1974: Речкер, Я. И. *Теория перевода и переводическая практика. Очерки лингвистической теории перевода*. Москва: Издательство «Международные отношения».
40. Ricœur, P., 2010. *Apie vertimą*. Vilnius: Aidai.
41. Rimkutė, E., Kovalevskaitė, J., Daudaravičius, V., 2006. Daugiakalbų tekstų naudojimas ir taikymas. *Darbai ir dienos*, nr. 45, pp. 41–62.
42. Salevsky, H., 2002. *Translationswissenschaft. Ein Kompendium*. Frankfurt am Main: Lang.
43. Tuomarla, U., 1999. Le discours direct de la presse écrite: Un lieu de l'oralisation de l'écrit. *Faits de langues*, nr. 13, pp. 219–229.
44. Van Vaerenbergh, L., 2005. Linguistique et théorie(s) de la traduction: réflexions(s) scientifique(s) au profit du traducteur. *La traduction. De la théorie à la pratique et retour*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, pp. 19–30.
45. Vermeer, H. J., Reis, K., 1984. *Grundlegung einer Allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
46. Vermeer, H. J., 1986. Übersetzen als kultureller Transfer. M. Snell-Hornby (Ed.). *Übersetzungswissenschaft: Eine Neuorientierung*. Tübingen: UTB, S. 30–53.
47. Vinay, J.-P., Darbelnet, J., 1997. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Les Éditions Didier (1-ière éd. – 1958).

Aurelija Leonavičienė

Évolution du paradigme de la théorie de traduction et sa situation aujourd'hui

Résumé

La théorie de la traduction a subi une grande évolution à partir de son apparition à la cinquième décennie du XX-ième siècle jusqu'à nos jours.

Dans cet article on évoque le dialogue entre les différentes théories et leurs notions de base, telles que l'unité de traduction, l'objet de traduction, l'équivalence, l'opposition entre le texte de départ et le texte d'arrivée, la neutralisation de l'opposition entre le texte de départ et le texte d'arrivée, les stratégies de la traduction, etc. On analyse des notions de base des théories interprétative, communicative, situationnelle, de *skopos* et d'autres pour montrer l'évolution du contenu des notions et pour faire apparaître les différences conceptuelles des théories traditionnelles et modernes. L'étude des notions des théories de la traduction permet de définir le paradigme théorique de la traduction d'aujourd'hui dans la perspective du progrès conceptuel ainsi que de répondre à la question si la définition consensuelle et univoque est encore possible dans le paradigme traductif. On discute aussi la traduction comme une situation des contacts linguistiques et comme un produit de tout un réseau de relations extra-, inter-, et intra- textuelles.

L'analyse des théories de la traduction est faite par le moyen des méthodes descriptive, analytique, comparative et de la synthèse. Les recherches effectuées nous permettent de constater un panorama assez vaste des théories de la traduction aujourd'hui et une nécessité de faire la distinction entre les différentes théories du paradigme traductif évolué.

Straipsnis įteiktas 2013 01
Parengtas spaudai 2013 06

Apie autorę

Aurelija Leonavičienė, dr., Kauno technologijos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kalbotyros katedros profesorė.

Mokslinės veiklos sritys: tekstų lingvistika, stilistika, pragmatika, kontrastinė lingvistika, vertimo teorija ir kritika.

Adresas: Kauno technologijos universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Kalbotyros katedra, Gedimino g. 43, 44240 Kaunas.

El. paštas: aurelija.leonaviciene@ktu.lt